

70 Years "Angel Kanchev" University of Ruse
70 години Русенски университет „Ангел Кънчев“

ВАЛИДИРАНЕ НА ЗНАНИЯ, УМЕНИЯ И КОМПЕТЕНЦИИ, ПРИДОБИТИ ЧРЕЗ НЕФОРМАЛНО И ИНФОРМАЛНО ОБУЧЕНИЕ

Валентина Василева

Русенски университет „Ангел Кънчев“

Резюме. Валидирането на знания, умения и компетенции, придобити чрез неформалното и самостоятелно обучение, се превръща в основа на стратегията за учене през целия живот. Това предоставя възможности на възрастни хора, овладели голям брой компетенции чрез неформално обучение на работното си място, в ежедневието си живот и/или чрез хобита, но нямат необходимата квалификация, за да ги удостоверят. Валидирането подобрява мотивацията и нагласата на индивида за продължаващо професионално обучение и същевременно предоставя сертификати за придобити компетенции.

Системите за валидиране насърчават равенството между различни групи хора, включително специфични групи, като имигранти, заети лица в зряла възраст и безработни лица, като им предоставят възможност да придобият нови умения и компетенции и да бъдат конкурентоспособни на пазара на труда.

Keywords: education, informal education, validation

Терминът „валидиране на резултатите от обучение“ означава: потвърждаване от компетентен орган, че резултатите от обучението (знания, умения и/или компетенции), придобити от съответното лице чрез формално, неформално или самостоятелно учене, са оценени по предварително определени критерии и съответстват на стандартите за валидиране. Процесът на валидиране най-често води до сертифициране.

Овладените знания, умения и компетенции е необходимо да съответстват на Държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация и професии.

Валидирането се извършва от доставчиците на професионално образование и обучение и позволява признаване на образованието, получено извън училищата.

Право на валидиране на професионални знания, умения и компетентности имат лица, които притежават съответното образователно равнище за съответната професия или част от професия.

Преди да разгледаме същността на валидирането, ще уточним термини като неформално и самостоятелно учене.

„Неформално обучение“ е обучение, което е организирано от институции извън системата на професионалното образование и обучение.

„Самостоятелно учене“ е неинституционализирано и несистематизирано натрупване на знания, умения и компетентности.

Осигуряването на достъпен, надежден и прозрачен процес на валидиране увеличава стойността на човешкия капитал и на възможностите за постигане на съответствие на качеството му с новите изисквания. Поради това посоченото в основните направления на ученето през целия живот валидиране на знанията и уменията, придобити чрез неформално и самостоятелно учене, е един от приоритетите в действията за постигане на целите на Европейския съюз, посочени в Интегрираните насоки за развитие и заетост. Тези разбирания са заложени и в последните концепции и стратегически виждания за развитието на Европейския съюз до 2020 г. Указанията на CEDEFOP от 2005, 2007, 2009 г. извеждат на преден план валидирането на знания, умения и компетентности, придобити чрез неформално и информално обучение, и посочват, че са от нарастващо значение в цяла Европа. Повечето членове на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)) считат, че валидирането е важен елемент на националната политика на всяка държава в областта на образованието, обучението и заетостта. CEDEFOP обръща сериозно внимание на развитието и диверсификацията на образователната политика, насочена към по-големи перспективи за учене през целия живот, и се фокусира не само върху признаването на квалификациите, придобити във формалните образователни институции, но също така и за използването на други, „по-гъвкави“ начини за придобиването на квалификации.

Директива 2005/36/ЕО на Европейския парламент и на Съвета на Европейския съюз от 7 септември 2005 г. относно признаването на професионалните квалификации препоръчва създаването на обща референтна рамка, която да служи като преобразуващ механизъм между различните квалификационни системи и техните нива както за общото и висшето образование, така и за професионално образование и обучение. Това ще позволи квалификациите на гражданите да са съпоставими в различните държави членки на ЕС.

Съветът на Европейския съюз през 2012 г. поставя конкретен срок относно валидирането на неформалното и самостоятелното учене – всички страни членки на ЕС да въведат не по-късно от 2018 г., в съответствие с националните условия и особености и по подходящ според тях начин, разпоредби за валидирането на неформалното и самостоятелното учене, които да дават на всяко лице възможността да:

– валидира знанията, уменията и компетентностите, които е придобило чрез неформално и самостоятелно учене, включително когато е приложимо, чрез образователни ресурси със свободен достъп;

– да получи пълна или където е приложимо, частична квалификация въз основа на валидиран опит, придобит чрез неформално и самостоятелно учене, без да се засягат разпоредбите на друго приложимо законодателство на Съюза.

В България с Наредба № 2 от 13 ноември 2014 г. за условията и реда за валидиране на професионални знания, умения и компетентности се определят условията и редът за валидиране на професионални знания, умения и компетентности, придобити чрез неформално обучение или самостоятелно учене, наричано в наредбата „валидиране“.

Определението в цитираната наредба за „валидиране“ е установяване съответствието на професионални знания, умения и компетентности, придобити чрез неформално обучение или самостоятелно учене, с Държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии и признаване на степен на професионална квалификация по професия или на квалификация по част от професия. По този начин се улесняват достъпът до обучение за придобиване на квалификация по професия и достъпът до пазара на труда.

Валидирането се осъществява по професии и специалности, включени в Списъка на професиите за професионално образование и обучение по чл. 6 от Закона за професионалното образование и обучение (ЗПОО). Институциите, които са провеждали и провеждат обучението, имат право да извършват валидиране. Такива са: професионални училища; професионални гимназии; училища по изкуствата; спортни училища; професионални колежи; центрове за професионално обучение.

Същността на валидирането включва процедури по:

- определяне на професионалното направление и професията от Списъка на професиите за професионално образование и обучение по чл. 6 ЗПОО, по които лицето желае да валидира своите професионални знания, умения и компетентности;

- проверка на заявени от лицето професионални знания, умения и компетентности, за които то не представя доказателства или представените доказателства не съответстват на резултатите от ученето в държавното образователно изискване за придобиване на квалификация по професията;

- насочване към допълнително обучение, когато след съпоставяне на заявените от лицето професионални знания, умения и компетентности се установи несъответствие с резултатите от ученето в държавното образователно изискване за придобиване на квалификация по професията;

- проверка на придобитите професионални знания, умения и компетентности след проведено допълнително обучение чрез полагане на изпити съгласно чл. 36 и 37 ЗПОО; държавните изпити могат да бъдат в две направления: по практика на професията за признаване на степен на професионална квалификация; по теория и по практика на професията за признаване на професионална квалификация по част от професията, организирани в съответствие с чл. 37, ал. 2 ЗПОО (изпитите

се провеждат по задания, определени от обучаващата институция след съгласуване с представителите на работодателите и на работниците);

– признаване на степен на професионална квалификация или на квалификация по част от професия.

След успешно приключване на държавните изпити валидирането на овладените знания, умения и компетенции се извършва чрез издаване на свидетелство за валидиране на степен на професионална квалификация – в случаи, когато са установени всички резултати от ученето, включени в държавното образователно изискване за придобиване на квалификация по професия, или удостоверение за валидиране на професионална квалификация по част от професия – когато са установени частични резултати от ученето. Издадените документи се регистрират в съответната регистрационна книга съгласно държавното образователно изискване за документите за системата на народната просвета.

В процедурите по признаване на квалификации участват учители или преподаватели от обучаващата институция, отговарящи на изискванията към обучаващите, посочени в държавното образователно изискване за придобиване на квалификация по професията, по която се извършва валидирането. Налице е възможността да се включват и външни за институцията специалисти. За всяко лице, заявило желание за валидиране, се определя консултант, който подпомага лицето по време на целия процес на валидиране; отговаря за изготвянето, попълването и предаването в архива на институцията на портфолиото и личния картон на лицето. За доказване на придобитите професионални знания, умения и компетентности, заявени за валидиране, лицето представя копия на притежавани от него документи заедно с оригиналите за сверяване – трудова книжка или препис-извлечение от трудовата книжка, служебна книжка, осигурителна книжка, документ за образователно равнище, атестации, референции, свидетелства и удостоверения от предишни професионални обучения и др. задания, определени от обучаващата институция след съгласуване с представителите на работодателите и на работниците.

Измененията в Закона за професионално образование и обучение от 25.07.2014 г. регламентират създаване и прилагане на вътрешна система за осигуряване на качеството в обучаващите институции; въвеждане и натрупване на трансфер на кредити в професионалното образование и в професионалното обучение. Създава се списък със защитени от държавата професии на областно ниво и се регламентира издаването на Европейско приложение към документите.

Методите за валидиране на резултатите от неформално и самостоятелно учене по същество са идентични с методите за оценка на знания, умения и компетенции, прилагани във формалната система за образование и обучение. Съществуват два подхода към оценяването по отношение процеса на валидиране:

– валидирането на резултатите от неформално и самостоятелно учене може да бъде извършено с цел проучване без конкретни предложения, т.е. насочено към това да се установят какви са възможностите на кандидата. В този случай се говори за дивергентно валидиране;

– при оценяването на компетенции може да се търси съответствие с определени стандарти, т.е. дали лицето притежава компетенции по отношение на установени стандарти. Това валидиране е известно като конвергентно валидиране (CEDEFOP, 2008).

Наличието на стандарти за придобиване на професионална квалификация е съществена характеристика на успешните системи за валидиране. Прилагането на единни стандарти за оценка и сертифициране на знания, умения и компетенции осигурява равнопоставеност на издаваните документи в резултат на валидиране и във формалната система за образование и обучение, което е предпоставка за доверие в процедурата за валидиране.

Широко дискутирано от специалисти, работещи в областта на формалното и неформалното обучение, е въвеждането на нова специфична форма на професионално обучение – обучение чрез работа (*дуално обучение*).

То се основава на партньорство между доставчика на професионално образование или обучение и един или няколко работодатели.

Същността на дуалното обучение се състои в това, че освен обучение в професионално училище, професионална гимназия, професионален колеж или център за професионално обучение то ще включва и практическо обучение в реална работна среда, финансирано от работодателя. Партньорството между света на бизнеса и различните степени и сектори на образованието, обучението и научните изследвания ще спомогне за по-точно насочване на усилията към формиране на подходящи знания, умения и компетентности, които изисква пазарът на труда, и за стимулиране на иновациите и предприемчивостта във всички форми на учене. Това може да бъде постигнато чрез съвместни усилия за развитието на адаптивно към потребностите на пазара на труда образование и обучение и обща отговорност за подготовката и реализирането на учебните програми, за подобряване на политиката и практиките за кариерното ориентиране на всички равнища на образование, обучение и заетост, както и за осигуряване на равнопоставеност на формалното образование и обучение, неформалното обучение и самостоятелното учене чрез въвеждане на система за валидиране на резултатите от ученето.

В България през 2008 г. е приета Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2008 – 2013 г., в която е заложено да се изгради система за валидиране. Изграждането на такава система е продиктувано от потребностите на пазара на труда и от факта, че повечето страни членки на Европейския съюз притежават такива системи. Валидирането подпомага процеса на предлагане на квалифицирана работна сила, привличане на неактивните на

пазара на труда, предполага по-големи шансове да получат квалифицирана работа, насърчава безработните за активно търсене на работа. Допълнително системата има ефект върху повишаване производителността на труда и насърчаване на трудовата мобилност.

Във връзка с този проблем в Националната стратегия за учене през целия живот 2014 – 2020 г. се акцентира върху:

- развитие и разширяване на системата за кариерно ориентиране и осигуряване на условия за формиране и развитие на умения за планиране на кариерата както при учениците и студентите, така и при възрастните;

- разширяване използването на Европейската система за идентифициране, оценяване и сертифициране на знания, умения и компетентности – документите „Европас“ и „Европейски паспорт на уменията“.

Съществува голямо разнообразие на подходи и методологии за валидиране, което се дължи на националните специфики на системите за образование и обучение в различните държави и на различните потребности на целевите групи. Най-често прилаганият метод за предоставяне на доказателства за целите на валидирането е индивидуалното портфолио. Други обичайни методи са наблюдението, тестовете, интервюто и декларативните методи, базирани на личната самооценка (CEDEFOP, 2009).

Като съществени препятствия за постигането на напредък в областта на валидирането могат да се изведат на преден план:

- недостатъчна информираност на потребителите и съответните образователни институции;

- съпротива на институциите срещу евентуални промени на утвърдени процедури и правила;

- недостатъчна ефективност на прилаганите методи и инструменти и ограничените финансови ресурси;

- твърде широк обхват от методики за валидиране, което затруднява надеждността на оценяването и доверието на хората;

- недостатъчно обучен персонал, отговорен за валидирането;

- ниски очаквания от страна на потенциалните кандидати за валидиране, по-специално на нискоквалифицираните.

Валидирането на знанията, уменията и компетенциите, придобити чрез неформалното и информалното учене, трябва да има за цел, на първо място, разбирането на индивида за натрупаните квалификации и как да ги превърне в трамплин за своето развитие. Основна същина на процеса е доброволното участие на индивида в процеса на обучение, като той решава през какви етапи ще премине и дали ще получи крайното институционално сертифициране. В тази връзка, българските институции, както и заинтересованите страни, на базата на европейския опит и възможностите за синхронизиране на процеса на европейско ниво, трябва да инициират диалог между всички заинтересовани

страни по въпросите за изработването на политика за валидиране на квалификации на възрастните; да проучат мнението и капацитета на средата, която пряко ще използва този нов подход за личностно развитие.

БЕЛЕЖКИ

1. Закон за професионално образование и обучение от 25.07.2014 г. Изм. ЗПОО от 25.07.2014.; ДВ, бр. 61 от 2014 г.
2. Закон за професионалното образование и обучение. Обн., ДВ, бр. 14 от 20.02.2015 г.в сила от 1.01.2015 г.,
3. Министерство на образованието и науката; Наредба № 2 от 13 ноември 2014 г. за условията и реда за валидиране на професионални знания, умения и компетентности Държавен вестник брой: 96, от дата 21.11.2014 г. Официален раздел „Министерства и други ведомства“.
4. European Inventory on Validation of non-formal and informal learning. A final Report to DG Education & Culture of the European Commission / Manuel Souto Otero [eds.]. ECOTEC Research and Consulting Limited, 2005. 2.
5. European Inventory on Validation of informal and non-formal learning. A final Report to DG Education & Culture of the European Commission / Manuel Souto Otero [eds.]. ECOTEC, 2007.
6. European guidelines for validating non-formal and informal learning / Cedefop, EU. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009.
7. Валидиране на умения и знания за подобряване на позициите на нискоквалифицираните служители на пазара на труда – ValidAid; проект: „Валидиране на умения и знания за подобряване на позициите на нискоквалифицирани служители на пазара на труда – ValidAid“ (2010); програма: „Учене през целия живот“.
8. Национална стратегия за учене през целия живот 2008 – 2013 (2008). <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=476> / 15.03.2009/
9. Национална стратегия за учене през целия живот 2014 – 2020 (2014). <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=880> /02.07.2015/
10. Препоръка на Съвета от 20 декември 2012 г. относно валидирането на неформалното и самостоятелното учене; Официален вестник на Европейския съюз; бр. (2012/С 398/01). http://www.navet.government.bg/bg/media/preporyka_Validirane.pdf (27.06.2014).

VALIDATION OF KNOWLEDGE, SKILLS AND COMPETENCES ACQUIRED THROUGH FORMAL AND INFORMAL LEARNING

Abstract. The validation of knowledge, skills and competencies acquired through informal and non-formal education became the basis of the strategy for lifelong learning. This empowers older people, who mastered a large number of competences through informal learning in their workplace, in daily life and / or hobbies, but do not have the necessary qualifications to certify them. Validation improves the motivation and attitude of individuals continuing vocational training, while providing certificates of acquired competencies.

Validation systems promote equality between different groups of people, including specific groups such as immigrants, employed adults and unemployed persons by providing them with the opportunity to acquire new skills and competences and to be competitive in the labor market.

✉ **Dr. Valentina Vassileva, Assist. Prof.**

Dept. of Pedagogy, Psychology and History

Faculty of Natural Sciences and Education

„Angel Kanchev“ University of Ruse

Ruse, Bulgaria

E-mail: vvasileva@uni-ruse.bg